

TAVUKLARDA KÖTÜ ALIŞKANLIKLAR VE ÖNLENMESİ

Doç. Dr. Çetin KOÇAK

E.Ü. Ziraat Fakültesi

Tavukçulukta kârlılığın düşmesine neden olan kimi alışkanlıklar vardır. Bunlardan en önemlileri yumurtlama döneminde ortaya çıkan «Yumurta yeme alışkanlığı» ve hemen her dönemde görülebilen «Kanibalizm» yani gagalama yada tüy yeme alışkanlığıdır. Yetiştirici, istenmeyen bu alışkanlıkların nedenlerini bilmeli ve gerekli önlemleri almalıdır.

Yumurta yeme alışkanlığı

Kafes tavukçuluğunda büyük bir sorun olarak görülmeyen bu alışkanlık, yer koşullarında yumurta üretimi yapan işletmeler için üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Tavuklar bu kötü alışkanlığı daha çok birbirlerinden görerek edindikleri için, sürüde ilk görüldüğü zamanı izleyen çok kısa sürede içinde önemli ölçüde yayılır. Başlamasının en önemli nedeni kaza ile bir yumurtanın kırılmasıdır. Yemde kalsiyum düzeyinin düşüklüğü, bu alışkanlığın kazanılmasına uygun bir ortam oluşturur. Ayrıca, protein yetersizliği de önemli nedenler arasında sayılır.

Yumurta yemeyi engellemek için aşağıdaki önlemlerin alınması önerilebilir:

1. Yumurtaların kolayca kırılmasını önlemek için rasyonda yeter düzeyde kalsiyum bulunmalıdır. Çünkü zayıf kabuklu yumurtalar daha kolay kırılır. İstiridye kabuğu, mermer tozu gibi kalsiyum kaynağı kimi maddelerin yeme sonradan ayrıca katılmasında yarar vardır.

2. Tavuklara verilen yumurta yemi, yeter düzeyde protein içermelidir. Böylece tavukların proteine duydukları gereksinmeyi yumurta yoluyla karşılama istekleri giderilmiş olur.
3. Kırık yumurta oranını azaltmak için yumurtaların sık sık toplanması gerekir. Günde en iyisi 5 kez, en az 3 kez toplama yapılmalıdır.
4. Yerde barındırma uygulanan kümeslerde, folluk dışına yumurtlanan yumurtalar, görülür görülmez alınmalıdır.
5. Tünekli kümeslerde, tünek altına düşen yumurtaların tavuklar tarafından yenilmesini önlemek için tünek üstü ve yanları tel ile kapatılmalıdır.
6. Yumurta yiyen tavuklar saptanarak, bu alışkanlığı diğerlerinin öğrenmesine zaman bırakmadan, ayıklanmalıdır.
7. Yer kümeslerinde yeter sayıda ve ölçüleri uygun folluk bulundurulmalı, folluk içlerine bol miktarda yumuşak yataklık serilmelidir.
8. Kafes kümeslerinde, kafes tabanında kullanılan telin kalınlığı, ızgara aralıkları ve tabanın eğimi uygun ölçülerde olmalıdır.

Gagalama alışkanlığı (Kanibalizm):

Geri gagalama, tırnak gagalama ve tüy yeme gibi alışkanlıkları içeren «Kanibalizm» sözcüğü, tavukçuların çoğu tarafından bilinmekte ve kullanılmaktadır. Bu alışkanlığa yatkınlık yönünden ırklar ve soylar arasında farklılık vardır. Ancak en önemli nedenleri, barındırma, besleme ve sağlık korumada beliren aksaklıklardır.

Yerleşim sıklığının fazla oluşu, yani belirli bir alanda normalden daha çok sayıda hayvan bulundurulması hareketin azalmasına yol açar ki bu kanibalizmin en başta gelen nedenlerinden biridir. Kümeste göz kamaştırıcı ışık ve yetersiz havalandırma ve aşırı ısıtma da kanibalizmin çıkması ve yaygınlaşması için uygun ortamlardır. Yumurtlama döneminde ışık yoğunluğunun fazla olması, kanibalizme yol açan etmenlerden biridir. Bu, özellikle kafes tavukçuluğunda önemli bir sorundur. Üç katlı kafeslerde kanibalizm daha çok üst katlarda görülür.

Besleme ile ilgili olarak, rasyondaki enerji düzeyinin yüksek; selüloz, protein ve tuz düzeyinin ise düşük oluşu kanibalizmin önemli nedenleri arasında yer alır. Ayrıca, yemin fiziksel yapısı (pelet-toz), yemleme sıklığı, yemlik ve suluk yetersizliği de kanibalizme yol açar.

Sağlık koruma önlemlerinin yeterince alınmadığı durumlarda bit-pire gibi dış parazitlerin türemesi tüy gagalama veya yemeye neden olur ki bu da giderek yaygınlaşabilir, yani kolayca kanibalizme dönüşebilir. Belirtilen bütün bu nedenler giderilirse sürüde kanibalizmin çıkması da önlenmiş olur.

Bu amaçla alınacak önlemler aşağıda açıklanmıştır:

Barındırma önlemleri

1. Kümeste birim alana düşen hayvan sayısı normal düzeyde tutulmalıdır. Değişik barındırma biçimi ve yaş dönemlerine göre önerilen yerleşim sıklıkları aşağıda belirtilmiştir.

Hayvanın tipi ve barındırma biçimi	Dönem (Hafta)	Yerleşim sıklığı (m ² ye adet)
Civciv (Ana Makinası)	0-4	150-200
Civciv (Yerde)	5-8	13- 15
Piliç (Yerde)	8-14	8- 10
Piliç (Yerde)	15-22	7- 8
Yumurta tavuğu (Tünekli Kümes)	22-72	4- 5
Yumurta tavuğu (Izgaralı Kümes)	22-72	7- 8
Yumurta tavuğu (Kaliforniya tipi kafes)	22-72	10- 12
Yumurta tavuğu (Apartman tipi kafes)	22-72	22- 24

2. Yemlik ve suluk çevrelerinde aşırı sıkışma varsa, yemlik ve suluk sayısı artırılmalıdır.

3. Yerde barındırmada tünekler temiz tutulmalı, kümes tabanına bol yataklık serilmelidir.

4. Kümes sıcaklığı denetim altında tutulmalıdır. Özellikle büyüme döneminde yüksek sıcaklıktan kaçınmak gerekir. Tavuk kümeslerinde gerekirse ibik ve sakalların donmasını önleyecek düzeyde bir ısıtma sağlanmalıdır.

5. Kümeste havalandırma ve ışıklandırmanın yeterli ve uygun olup olmadığı denetlenmelidir. Göz kamaştırıcı aşırı ışıktan kaçınmak gerekir. Gün ışığına ek aydınlatma yapılmak istenirse, 30-60 Watlık kırmızı ampul kullanılması önerilir.

6. Pencere camlarının kırmızı tonundan bir renkle boyanması yada kırmızı kağıtla kapatılması da kanibalizmin önlenmesinde etkin bir rol oynar.

Besleme önlemleri

1. Rasyondaki tuz oranı yükseltilmelidir. En azından % 2'ye çıkarılması önerilir.

2. Kullanılan yemin yapısı sürekli denetlenmeli; enerji düzeyi yüksek ve sellüloz düzeyi düşük yemler kullanılmamalıdır.

3. Yem, yeterli düzeyde hayvansal protein içermelidir. Normal olarak gereksinim duyulan proteinin enaz % 20-25'i hayvansal kaynaklı olması önerilir.

4. Düzenli yemleme uygulanmalıdır. Yemliklerde sürekli olarak yem bulunması gerekir. Çünkü yemliklerin uzun süre boş kalması sakıncalıdır.

Diğer önlemler

1. Sürüde elden geldiğince dövüşmeyi önleyici önlemler alınmalıdır. Dövüşken piliç yada tavukların ayıklanmasında yarar vardır.

2. Sürü, bit-pire v.b. dış parazitler bakımından denetlenmeli, varsa gerekli önlemler alınmalıdır.

3. Ölü, hasta ve yaralı olanlar görülür görülmez sürüden uzaklaştırılmalıdır.

4. Gagalanan yerlere kanibalizme karşı piyasada bulunan ilaçlardan sürülmalıdır. Yetiştirici, tadı tavukların hoşuna gitmeyen kreozot veya çam katranını zararsız kırmızı boya ile karıştırarak kendisi de bu ilacı yapabilir.

5. Gaga kesimi uygulanmalıdır. Tavukçulukta gaga kesimi, bütün yaş dönemlerinde karşılaşılan kanibalizmin en önemli önlemlerinden biridir (Ayrıntılı bilgi için bakınız Pfizer Tavukçuluk Bülteni, 1978 sayı 36 sayfa 12, «Ç. Koçak, Tavukçulukta gaga kesme uygulaması»).